

מדינת משטרה? מדינת רבנות

בחסות המדינה מתקיימת בישראל הדמוקרטיה משטרת דת המחזיקה מאגרי מידע סודיים שכל אחד עלול להיכלל בהם ללא ידיעתו, וכופה אורח חיים דתי כתנאי לקבלת זכויות מהמדינה. הפתרון היחידי לבעיות אלה הוא נטילת הכוח המדינתי הכופה מידי הרבנות והפיכתה לגוף פרטי שסמכותו מוגבלת רק לרוצים במרותו

גילה שטופלר

דתי על מי שאינם מעוניינים בו. כך, בחסות המדינה, מתקיימת בישראל הדמוקרטיה משטרת דת המחזיקה מאגרי מידע סודיים שכל אחד עלול להיכלל בהם ללא ידיעתו, וכופה קיום אורח חיים דתי כתנאי לקבלת זכויות מהמדינה. שלוש הצעות חוק שנדרונו לאחריה – התיקון לפקודת הנישואין והגירור שיין (רישום), שכבר נתקבל, ההצעה לתיקון פקודת העדה הדתית (המרה), המכונה חוק הגירור, וההצעה לתיקון חוק האימוץ הנוגעת לדתו של המאומץ – קשורות להיבטים שונים של תופעה זו, אך אינן מציעות לה פתרונות הולמים וחלקן אף מצביעות על החמרתה.

במה דברים אמורים? התיקון לפקודת הנישואין והגירור שיין (רישום), הידוע

כאשר אנו חושבים על הפגיעה בזכויות האדם הנגרמת ממיסוד הדת במדינה באמצעות מוסדות כגון בתי הדין הרבניים, הפגיעות העיקריות שררנו בנוטים לחשוב עליהן הן הפגיעה בחופש המצפון מהיעדר האופציה לנישואים אזרחיים והפגיעה בזכויות נשים מהחלת הדין הדתי המפלה נגדן. אולם

עיון בכמה הצעות חוק המציעות בשלבי חקיקה שונים ובהתפתחויות סביבן חושף פן נוסף, הסמוי בדרך כלל מעיני רובנו, של פגיעה בזכויות האדם מכוחה של הרבנות ומאופני פעולתה. פן זה כרוך במקרים מסוימים בפגיעה חמורה בפרטיות ובכבוד האדם ובמקרים אחרים גם בפגיעה חמורה לא פחות בחירות האישית, ובכפייה מתמשכת של אורח חיים

ד"ר גילה שטופלר, מרצה בכירה, בית הספר למשפטים, המרכז האקדמי למשפט ולעסקים

**הצעות החוק החדשות
מציעות תיקונים קוסמטיים
בלבד, בלי לערער על המצב
הקיים וכלי לנסות לשנותו
מהיסוד. בכך לא רק שאין הן
תורמות לפתרון הבעיה, אלא
הן מנציחות אותה ולעיתים
אף מעמיקות אותה**

בשל פקפוק ביהדותם או בכשרותם להינשא זה לזו נמוך יותר. לכאורה אמור התיקון למנוע את המצב שהיה קיים עד כה, שבו זוגות רבים נאלצו להיחשף לחקירה ארוכה ויסודית על עברם שלהם ושל בני משפחותיהם כדי להוכיח לרב היישוב שבו הם מתגוררים כי הם ראויים להינשא כדת משה וישראל, ובסופו של התהליך נתקלו בסירוב של הרב לרשום

בכינויו חוק צהר, אשר נתקבל לאחרונה, פותח את אזורי הרישום לנישואים כך שזוגות יוכלו לבחור היכן להירשם לנישואים ולא יחויבו לעשות כן במקום מגוריהם כפי שהיה עד לתיקון. התיקון נחגג כניצחון גדול למחנה הליברלי, שכן הוא מאפשר לזוגות להירשם לנישואים אצל רבנים מתונים אשר הסיכוי שימנעו מהזוג להירשם לנישואים

אותם לנישואים ולא יכלו להינשא.

בפועל ייתכן כי התיקון לחוק אכן ישפר את מצבם של חלק מהזוגות המסורבים. אולם בד בבד עם התיקון, כדי להרגיע את מתנגדי התיקון וכדי לחזק את יכולתה של הרבנות למנוע נישואים ממי שלעמדתה אינו יכול להינשא כדת משה וישראל, הקים משרד הדתות מאגר ממוחשב שיכיל מידע על כל אזרחי המדינה ויוכל לחשוף אם האדם שנרשם לנישואים הוא פסול חיתון. מאגר ממוחשב זה הוא תוצר של שדרוג ומחשוב המאגרים הלא רשמיים של פסולי חיתון שהחזיקה הרבנות עד כה, הידועים בשם "הרשימות השחורות". רשימות שחורות אלה מונות כמה אלפי אנשים, בין השאר אנשים שלפי עמדת הרבנים שהכניסו אותם לרשימה הם ממזרים, ספק ממזרים, נואפים, לא יהודים, בבירור יהדות ועוד (על פי נתונים שנמסרו לוועדת בר-און לפ- תרון בעיית פסולי החיתון). בהסבירו מדוע למרות

קבלת חוק צהר תשתפר יכר לת המעקב של הרבנות בשל המאגר הממוחשב החדש, צוטט סגן שר הדתות אלי בן דהן שאמר: "המצב היום הוא ללא בקרה וללא ביקורת. הקמנו מערכת ממוחשבת שפותרת את כל הבעיות. רב רושם נישואין ימתין 14 יום עד שיקבל את המידע" ("הארץ", 28.10.13). כלומר, בעוד שעד עתה, בהיעדר מאגר ממוחשב, הייתה אפ-

שרות שרב יאשר נישואיו של זוג אף אם אחד מבני הזוג מצוי ברשימות השחורות, הרי שעתה באמצע עות הקדמה הטכנולוגית נסגרה הפרצה. כך, אף כי פתיחת אזורי הרישום מגדילה לכאורה את סיכויי הזוגות הפונים לרבנות לקבל אישור להינשא, הרי שבפועל שדרוג ומחשוב של הרשימות השחורות משפר את יכולתה של הרבנות לעקוב אחר הפונים אליה ולמנוע את נישואיהם.

מן הראוי להתעכב לרגע על משמעותן של הרשימות השחורות שסגן בן-דהן מתפאר במחשובן. הייתכן כי מוסד שלטוני במדינה דמוקרטית המתמסרת לכבד את זכויות האדם יבלוש אחרי

אזרחים כדי לקבוע אם הם ממזרים או נואפים, ולשלול מהם על בסיס זה את הזכות הבסיסית להינשא? יתרה מזו, דרך יצירתן של הרשימות האמורות אינה גלויה; חלק מהרשומים בהן כלל אינם יודעים על קיומן או על הופעתם בהן; הרי שום בהן מטיל כתם על האדם ועל משפחתו, חודר לפרטיותו ופוגע בכבודו; וכל זאת ללא הליך הוגן וללא מתן זכות שימוע או ערעור לנפגע. קיומו של המאגר הממוחשב החדש ואופן ניהולו נוגדים את חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, את חוק הגנת הפרטיות ואת חוק חופש המידע. אף על פי כן, לא זו בלבד שחוק צהר לא שם קץ לקיומן של הרשימות השחורות, אלא הוא אף היווה אצטלה לשדרוג למאגר מידע ממוחשב שיקל על משטרת הרבנות את מלאכתה.

פן נוסף להעמקת אחיזתה של משטרת הרבנות מצוי בסעיף 7 לחוק צהר, הקובע שנתיים מאסר למי שאינו דואג לרישום הנישואים שלו או לרישום הנישואים שסידר לאחר. מלשונן העמומה (במכוון?) של הסעיף אי אפשר להבין אם הוא חל רק על רושם נישואים המוסמך על ידי הרבנות אך אינו מדווח לה על נישואים שערך, או שהוא חל על כל מי שנישאים או מסדרים נישואים, גם נישואים פרטיים, אלטרנטיביים, שנערכו במכוון מחוץ לכותלי הממסד

הרבני. אולם התחושה בקרב זוגות ועורכי נישואים המקיימים טקסי נישואים מחוץ לכותלי הרבנות מטעמי מצפון היא שמטרת הסעיף היא להעמיק את יכולתה של משטרת הרבנות לעקוב אחרי הנעשה מחוץ לתחומה, באמצעות חיובם של מקיימי טקסי הנישואים האלטרנטיביים לדווח עליהם לרבנות, כאשר איום בעונש מאסר של שנתיים מרחף מעל ראשו של מי שאינו מדווח.

פגיעות חמורות אף יותר בזכויות האדם מתרחשות בתחומי הגירור ואימוץ הילדים, שם משתמשת משטרת הרבנות בכוחה כדי לכפות את קיומו המתמשך של אורח חיים דתי כתנאי למתן זכויות.

**פתיחת אזורי הרישום
מגדילה לכאורה את סיכויי
הזוגות לקבל מהרבנות
אישור להינשא, אולם בפועל
מחשובן של הרשימות
השחורות משפר את
יכולתה של הרבנות לעקוב
אחרי הפונים אליה**

אף כי התיקון המוצע לחוק הגיור שאושר לאחר־נה בוועדת השרים לענייני חקיקה נועד להקל הליכי גיור, הוא אינו נותן כל פתרון לבעיית ביטול הגיורים ולאיוס התמידי המרחף מעל ראשם של גרים הנ־זקקים לשירותי בתי הדין הרבניים בעניינים כגון גירושים (הצעת חוק לתיקון פקודת העדה הדתית (המרה) (גיור על ידי רב עיר ומועצה מקומית), תשע"ג-2013). גרים אלה עלולים להיקלע למצב שבו דיני בית הדין הרבני מכריזים על גיורם כבטל למפרע, ועל ילדיהם כלא יהודים, רק משום שלא־חר הגיור לא קיימו אורח חיים דתי. כך אירע למשל לשתי נשים וילדיהן, ורק בעקבות עתירתם לבג"ץ נגד החלטת בית הדין הרבני שינה האחרון את דעתו וקבע כי גיורן של הנשים תקף וילדיהן יהודים (בג"ץ 5079/08). עניינם של העותרים בא על פתרונו, אולם בג"ץ סירב לפתור את הבעיה הכללית ולקבוע כי לבתי הדין הרבניים אין סמכות לבטל גיורים למפרע

אגב דיון בתיק המצוי בסמ"כותם. התוצאה היא שגרים במדינת ישראל חיים בחשש תמידי מפני זרועה הארוכה של משטרת הרבנות, ונא־לצים לבחור בין קיום אורח חיים דתי בניגוד לרצונם ובין הסיכון שאם הם או ילדיהם יזדקקו לשירותי בתי הדין הרבניים יוכרז גיורם כבטל, או שמא יגלו כי הם רשו־מים ברשימות השחורות כמי שיהדותם מוטלת בספק.

באופן דומה מנצלת משטרת הרבנות את ההוראה בחוק האימוץ הקובעת כי ילד יאומץ רק על ידי הורים בני דתו, כדי לכפות אורח חיים דתי על זוגות הרוצים לאמץ בישראל ילד שאינו יהודי. מספר הילדים היהודים המועמדים לאימוץ בישראל הוא קטן, ורבים מבין הילדים המועמדים לאימוץ על ידי זוגות יהודים הם בני דת אחרת וצריכים לעבור גיור אורתודוקסי כתנאי לאימוצם. כדי להשלים את האימוץ נאלצים זוגות אלה לוותר ויתור מת־משך וכולל על זכותם לחופש הדת ולקיים אורח חיים דתי להם וילדיהם, בניגוד גמור לאמונתם, בין השאר שמירת שבת, תפילות, שמירת כשרות ושלי־

חת הילדים (הן המאומץ והן אחיו) למסגרות חינוך דתיות. רשויות הרווחה דוחות על הסף בקשות של זוגות יהודים המבקשים לאמץ ילד שאינו יהודי בלי לקיים את הדרישות האמורות, שכן ללא התחייבות לקיום מתמשך של אורח חיים דתי מסרבים בתי הדין המיוחדים לגיור לגייר את הילד. הצעה לתי־קון חוק האימוץ שאושרה לאחרונה בוועדת השרים לענייני חקיקה תקנה לבית המשפט סמכות לסטות מהסייג המחייב אימוץ רק על ידי בן אותה דת בנ־סיבות מיוחדות ומטעמים שיירשמו (הצעת חוק אימוץ ילדים (תיקון) – הוספת סמכות בנושא דתו של המאומץ), תשע"ג-2013). אולם אף אם בעקבות קבלת ההצעה יהיה אפשר במקרים חריגים לפטור זוגות מהצורך לקיים אורח חיים דתי כתנאי לאימוץ ילד לא יהודי, הרי שרוב הזוגות המבקשים לאמץ ילד שאינו יהודי יאלצו להישאר תחת עינה הבוחנת של משטרת הרבנות ולחוות כפייה דתית עמוקה ומתמ־

שכת, שספק רב אם היא עו־מדת בתנאי חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

וכך בישראל בשנת 2014 מתקיימת בחסות המדינה משטרת דת המחזיקה רשי־מות שחורות ממוחשבות של אנשים המוגדרים כממזרים וכנואפים כדי למנוע מהם את הזכות להינשא, והכופה על אחרים לקיים אורח חיים דתי כתנאי לקבלת זכויות מהמדינה. הפתרון היחי־

די לבעיות אלה הוא נטילת הכוח המדינתי הכופה מידי הרבנות והפיכתה לגוף פרטי שסמכותו מוגבלת רק לאלה הרוצים במרותו, ובה בעת יצירת פתרו־נות אזרחיים מטעם המדינה לנישואים ולגירושים, להכרה בגיורים של כל הזרמים, לאימוץ, ולנושאים רבים אחרים המופקדים כיום בידי הרבנות. הצעות החוק החדשות שנדונו לעיל אינן מציעות פתרונות אמיתיים. במקום זאת הן מציעות תיקונים קוסמ־טיים בלבד, בלי לערער על המצב הקיים ובלי לנסות לשנותו מהיסוד. בכך לא רק שאין הן תורמות לפ־תרון הבעיה, אלא הן מנציחות אותה ולעיתים אף מעמיקות אותה.

הייתכן כי מוסד שלטוני במדינה דמוקרטית המתיימרת לכבד את זכויות האדם יבלוש אחרי אזרחים כדי לקבוע אם הם ממזרים או נואפים, ולשלול מהם על בסיס זה את הזכות הבסיסית להינשא?